

การอนุรักษ์และสืบสานความหลากหลายทางชีวภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารพื้นเมืองภายใต้การมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ตำบลสวนเขื่อนอำเภอเมือง จังหวัดแพร่

Conservation of Biodiversity and Local Cuisine under the Participation of Mpi at Ban Dong, Suankeun Sub-district, Maung District, Lampang Province

Paweena Ngamprapasom
Lampang Rajabhat University

บทคัดย่อ

การอนุรักษ์และสืบสานความหลากหลายทางชีวภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารพื้นเมืองภายใต้การมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์และสืบสานอาหารพื้นเมืองผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน โดยปัจจุบันอาหารพื้นเมืองประสบปัญหาการขาดผู้สืบทอด โดยเฉพาะอาหารที่เป็นอัตลักษณ์ ได้แก่ กำปูปะเปาะ กะแหนกะลา พะสะ และ กลิ้งล่าหื้อซ้อโค แนวทางในการอนุรักษ์และสืบสานอาหารพื้นเมือง คือ 1) จัดกิจกรรมที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมอนุรักษ์อาหารพื้นเมือง 2) อบรมเชิงปฏิบัติการอาหารพื้นเมืองแบบดั้งเดิมให้คนรุ่นใหม่ 3) เผยแพร่ข้อมูลอาหารพื้นเมือง และ 4) แลกเปลี่ยนวิธีการปรุงอาหาร โดยชุมชนเลือกการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการอาหารพื้นเมืองแบบดั้งเดิมให้คนรุ่นใหม่ ซึ่งจากการดำเนินกิจกรรม ประชาชนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.29$) โดยเฉพาะการช่วยสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนรับประทานอาหารพื้นเมืองมากที่สุด ($\bar{x} = 4.43$) รองลงมา คือ ช่วยให้อาหารพื้นเมืองของชาวอิมปีเกิดการสืบสานและอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไป ($\bar{x} = 4.41$) และกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการ ($\bar{x} = 4.35$) ตามลำดับ และในอนาคตชุมชนควรจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยกลุ่มแกนนำของชุมชนควรเข้ามามีบทบาทหลักในการจัดกิจกรรมในครั้งต่อไป เพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง ยั่งยืน

คำสำคัญ : อาหารพื้นเมือง การอนุรักษ์ การสืบสาน กลุ่มชาติพันธุ์

Abstract

This biodiversity conservation of local cuisine under the participation of Mpi ethnic group in Suankeun sub-district, Muang district, Phrae province aims to conserve and preserve the biodiversity of local cuisine under the participatory action research with relative stakeholders from all sectors. Nowadays, local experiencing a lack of successors. Especially foods such as identity: Kam Pu Pae, Ka Nhae Ka La, Sa Pa and Kling La Hoh Sue Ko. Therefore, people in Ban Dong community have proposed guidelines for local cuisine conservation and preservation as follows; 1) The event has contributed to preserve local food, 2) workshops on traditional local cuisine to new generations, 3) Disseminating information about local cuisine, and 4) Exchange how to cook. The communities selected to host a workshop on traditional cuisine to a new generation. Operating activities People are satisfied at a high level ($\bar{x} = 4.29$), only by helping young people to eat local food as possible ($\bar{x} = 4.43$). The second is to help local residents of Mpi birth and heritage conservation to continue ($\bar{x} = 4.41$), prospects participating ($\bar{x} = 4.35$), respectively and future community activities should be continued. The leaders of the community should have a role in major events in the future. To ensure continued sustainability.

Keywords : local cuisine, conservation, continuance, ethnic group

บทนำ

กลุ่มชาติพันธุ์ภาษาอิมปี้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านดงตำบลสวนเขื่อนอำเภอเมืองจังหวัดแพร่ มีลักษณะการดำรงชีวิตที่ค่อนข้างเป็นสังคมแบบปิด ทำให้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนอิมปี้แบบดั้งเดิมในหลายด้านยังคงสามารถดำรงอยู่ได้มาจนทุกวันนี้ และด้วยวิถีการดำรงชีวิตดังกล่าวทำให้ชุมชนอิมปี้ไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายในสังคมไทยมากนัก แต่อย่างไรก็ตามจากสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นสังคมแบบทุนนิยมมากขึ้น และเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ท่ามกลางคนไทยวน ไทลื้อ อีกทั้งตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองแพร่ ทำให้พื้นที่ของชุมชนที่มีความเสี่ยงต่อการสูญหายทางภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะภูมิปัญญาทางด้านอาหารพื้นเมือง เนื่องจากการรับวัฒนธรรมด้านอาหารจากการดำเนินชีวิตของคนเมือง จึงทำให้อาหารพื้นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้อยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการถูกกลืนทางวัฒนธรรมได้ง่าย ดังนั้นชุมชนร่วมกับบัณฑิตวิทยาลัยจึงได้ทำการศึกษา รวบรวม เรียบเรียง จัดทำฐานข้อมูลของภูมิปัญญา และจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้การอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

วัตถุประสงค์

เพื่ออนุรักษ์และสืบสานความหลากหลายทางชีวภาพด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารพื้นเมืองภายใต้การมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ภายใต้วัตถุประสงค์ย่อย คือ

1) เพื่อเรียนรู้ร่วมกับคนในท้องถิ่นในการศึกษา สืบค้นและรวบรวมข้อมูลความหลากหลายของอาหารพื้นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้

2) หาแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ความหลากหลายด้านอาหารพื้นเมือง

3) จัดทำฐานข้อมูลด้านอาหารพื้นเมืองตามภูมิปัญญาความหลากหลายทางชีวภาพระดับท้องถิ่นเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดความหลากหลายทางวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ ซึ่งจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

Kompheelanon, T. (2007) ได้อธิบายรูปแบบของการมีส่วนร่วม โดยสามารถแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ได้แก่ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจลงมือปฏิบัติ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ได้แก่ การสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหารและการประสานขอความร่วมมือ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ทางด้านต่างๆ ได้แก่ ผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ สังคม และส่วนบุคคล 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เกี่ยวกับการควบคุมและการตรวจสอบการดำเนินงานกิจกรรมทั้งหมดและเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

นอกจากนี้ National Village and Urban Community Fund Office, Rajabhat Institute and University Affairs (2003; Wongkatonyu, S., 2015) กล่าวถึงการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการควบคุมประเมินผลโครงการต่างๆ ของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่ามี 2 ลักษณะ คือ

1) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

2) การมีส่วนร่วมทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับผลประโยชน์

การมีส่วนร่วมถือว่าเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญต่อการดำเนินงานต่างๆ และเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนาสิ่งต่างๆ ในชุมชน (Office of the Permanent Secretary, Prime Minister Office, 2009; Srisapun, P., 2014) เนื่องจาก 1) ช่วยให้ประชาชนเกิดความผูกพัน รู้สึกรักและมีจิตสำนึกเป็นเจ้าของท้องถิ่น 2) เพื่อให้หน่วยงานบริหารงานด้วยความโปร่งใสตรงกับความต้องการของประชาชน และ 3) เพื่อให้มีการตรวจสอบการบริหารงานทุกขั้นตอน

สรุปการมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตามและประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่ได้รับ ซึ่งอยู่ภายใต้ความคิดที่ว่ามนุษย์ทุกคนย่อมมีศักดิ์ศรี มีศักยภาพและมีความสามารถที่แตกต่างกัน โดยมีเงื่อนไขว่าบุคคลที่มาเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นๆ จะต้องมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมปราศจากการบังคับขู่เข็ญ ต้องมีความเต็มใจในการเข้าร่วม และต้องมีความสามารถในการที่จะเข้าร่วม

แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน (พื้นเมือง) และภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัฒนธรรมพื้นบ้าน หรือวัฒนธรรมพื้นเมือง หมายถึง วัฒนธรรมของประชาชนโดยทั่วไป ประชาชนหรือชาวบ้านกำหนดหรือสร้างขึ้นมา เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมพื้นบ้าน ซึ่งเป็นสังคมย่อยในสังคมไทย มีการแบ่งวัฒนธรรมย่อยออกเป็นกลุ่มตามลักษณะที่ตั้ง ได้แก่ วัฒนธรรมล้านนา วัฒนธรรมอีสาน วัฒนธรรมอีสานใต้ วัฒนธรรมภาคกลางตอนบน วัฒนธรรมภาคกลาง วัฒนธรรมภาคใต้ตอนบน วัฒนธรรมภาคใต้ตอนล่าง 5 จังหวัดชายแดนส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิม) เป็นวัฒนธรรมที่ไม่สามารถระบุแหล่งที่มาได้อย่างชัดเจน เนื่องจากวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเอง เกิดจากการจัดระเบียบ กฎเกณฑ์ในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความสุข ความเป็นระเบียบในสังคมพื้นบ้าน โดย Boonyaratanaphun, T. (refer to Jirachai, P., 2001) ได้กล่าวถึงวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านมี 3 แบบด้วยกัน คือ

1. แบบมุขปาฐะ เน้นถึงการถ่ายทอดด้วยวาจาเป็นส่วนใหญ่ และรับรู้ได้ด้วยสัมผัสสัมผัส เช่น เพลงพื้นบ้าน ภาษาสำนวนโวหาร ภาษิต ปริศนาคำทาย นิทาน ฯลฯ

2. แบบอมมุขปาฐะ เน้นถึงการถ่ายทอดด้วยกิริยาท่าทาง รูปลักษณ์ และรับรู้ด้วยสัมผัสอื่น ๆ นอกเหนือจากสัมผัสสัมผัส เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม เป็นต้น

3. แบบผสม หมายถึง การถ่ายทอดให้เป็นทั้งแบบมุขปาฐะและแบบอมมุขปาฐะ เช่น ระเบียบบ้าน ละครชาวบ้าน กีฬาพื้นบ้าน ประเพณีพื้นบ้าน ฯลฯ

เมื่อวัฒนธรรมมีความสำคัญและประโยชน์ต่อคนในสังคม ดังนั้นจึงควรจะมีการฟื้นฟูและส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน ด้วยวิธีการต่างๆ ได้แก่

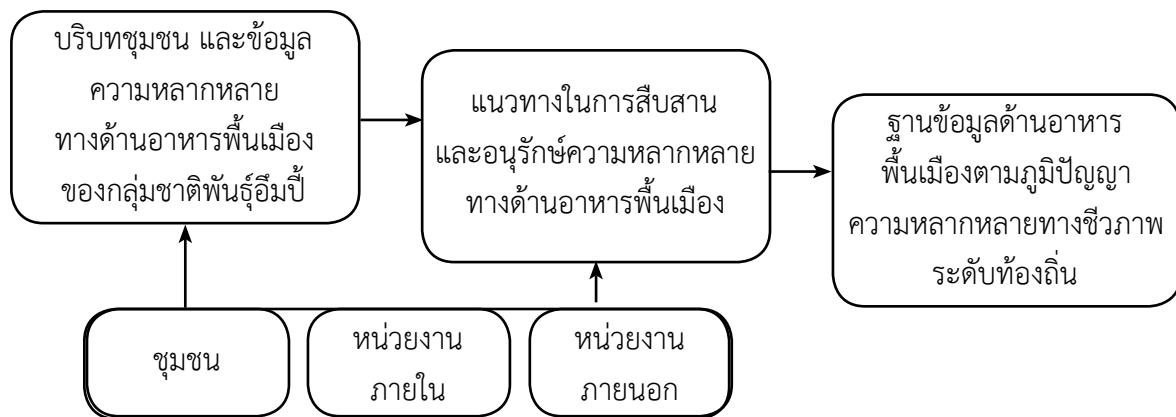
1) สถาบันการศึกษาควรมีบทบาทสำคัญในการสืบต่อวัฒนธรรมพื้นบ้านด้วยการสร้างการผลิตซ้ำโดยสร้างความสัมพันธ์กันระหว่างผู้เฒ่าและผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชนให้ปัญญาชนฟัง ปัญญาชนซักถาม กรองข้อมูลแล้วถ่ายทอดคืนกลับสู่คนในชุมชน เป็นการสืบต่อวัฒนธรรมข้ามรุ่นอายุมีการปรับหลักสูตรและการเรียนการสอน โดยสอดแทรกวัฒนธรรมพื้นบ้านเข้าไปในเนื้อหาหรือกิจกรรมการสอน

2) การสนับสนุนจากองค์กรทางสังคม นั่นคือวัฒนธรรมของชุมชนจะดำรงอยู่ได้และทำให้ชุมชนเข้มแข็งนั้นอาจมีการรวมกลุ่มเป็นองค์กรชุมชน เช่น สหกรณ์ เป็นต้น อีกทั้งหน่วยงานต่างๆ ให้การสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน

3) ปรับวัฒนธรรมพื้นบ้านกับวัฒนธรรมต่างชาติให้สอดคล้องกัน เป็นการผนวกเอาความก้าวหน้าของวัฒนธรรมอื่นๆ เข้ามารวมกับวัฒนธรรมพื้นบ้านของไทย ค้นหาว่าเทคโนโลยีแบบไหนที่เหมาะสมกับชุมชนและอยู่ในรูปแบบที่ชาวบ้านยอมรับได้ ควบคุมได้

4) การค้นคว้าถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อสร้างความเข้าใจและสามารถอธิบายความสัมพันธ์หรือการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น และนำไปใช้พัฒนาประเทศต่อไป

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสิ่งที่ประชาชนในชุมชนได้กำหนดขึ้นมา เพื่อปฏิบัติเป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตของตนเองที่ประชาชนในชุมชนยอมรับว่าถูกต้อง ยอมรับ และปฏิบัติกันอย่างต่อเนื่อง มีความเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ขึ้นอยู่กับบริบทหรือสภาพแวดล้อมภายในชุมชน ทั้งยังสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวความคิด

จากแนวคิดทั้ง 2 แนวคิดสามารถสะท้อนให้เห็นอย่างเชื่อมโยงเป็นรูปธรรมได้ว่า ชุมชนมีเอกลักษณ์ทางความหลากหลายทางชีวภาพด้านอาหารพื้นเมืองที่แตกต่างจากชุมชนอื่น ดังนั้นในการดำเนินการเพื่ออนุรักษ์และสืบสานความหลากหลายทางชีวภาพด้านอาหารพื้นเมืองให้สามารถคงอยู่ได้อย่างยั่งยืน จึงจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมถึงภาคีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำเนินงานตั้งแต่กระบวนการแรกไปจนถึงกระบวนการสุดท้าย ผ่านกระบวนการหล่อหลอมทางความคิด องค์กรความรู้ ความสามารถ และศักยภาพของประชาชนในชุมชน เพื่อก่อให้เกิดการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ประโยชน์ที่ได้รับ

1) ชุมชนกลุ่มเป้าหมายมีระบบฐานข้อมูลด้านอาหารพื้นเมืองตามภูมิปัญญาความหลากหลายทางชีวภาพระดับท้องถิ่น ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งถือเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกให้ชุมชนเห็นคุณค่าและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง อีกทั้งยังเป็นต้นแบบให้ชุมชนอื่นๆ ที่สนใจได้แนวคิดที่จะดำเนินการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง

2) บุคคล กลุ่มองค์กร ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคประชาสังคมทั้งในและนอกชุมชนที่สนใจสามารถได้รับความรู้และเข้าใจถึงแนวทางในการสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นเมืองอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งถือเป็นกระบวนการสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพ

3) ชุมชนอื่นๆ หน่วยงานระดับท้องถิ่นและระดับชาติที่เกี่ยวข้องสามารถเข้ามาศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการดำเนินงานของชุมชนในจัดการทางภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นเมืองให้คงอยู่ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมที่มีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแนวทางพื้นฐานและนำไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาชุมชนหรือหน่วยงานของตน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การอนุรักษ์และสืบสานความหลากหลายทางชีวภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารพื้นเมืองด้วยการมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับคนในท้องถิ่นภายใต้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และสืบสานความหลากหลายทางวัฒนธรรมอาหารพื้นบ้านผ่านเครื่องมือ ได้แก่ แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการจัดเวทีเสวนา และถอดบทเรียนร่วมกันของชุมชน รวมถึงการสุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) จากตัวแทนครัวเรือนซึ่งได้จำนวน 299 กลุ่มตัวอย่างเพื่อการสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างในชุมชนโดยมีขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

1) ทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการ แนวคิดในการอนุรักษ์ และสืบสานอาหารพื้นบ้าน โดยประชาชน ตลอดจนการศึกษาแนวคิดทฤษฎีต่างๆ เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม วัฒนธรรมพื้นเมือง การศึกษา สถานการณ์ ปัญหา ผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับอาหารพื้นเมือง เพื่อวิเคราะห์ถึงสภาพการณ์ด้านความหลากหลายของอาหารพื้นเมือง

2) การสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำและแกนนำชุมชน เบื้องต้นเกี่ยวกับบริบทชุมชน สถานการณ์ คุณค่า และปัญหาเกี่ยวกับของอาหารพื้นเมืองที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อจัดทำกรอบแนวทางในการสืบสานและอนุรักษ์ความหลากหลายของภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นเมือง

3) ดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์และสืบสานความหลากหลายของวัฒนธรรมด้านอาหารพื้นเมือง ภายใต้ความต้องการศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชน และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงจัดทำระบบฐานข้อมูลด้านอาหารพื้นเมืองของชุมชน

4) จัดเวทีเสวนาติดตามประเมินผลและการถอดบทเรียนการดำเนินการอนุรักษ์และสืบสานความหลากหลายของภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นเมือง และร่วมกันพิจารณาปัญหาและข้อเสนอแนะ

5) ติดตามและประเมินผลการดำเนินการในระยะสุดท้าย โดยการจัดเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ด้วยการศึกษาความพึงพอใจของประชาชนต่อแนวทางในการสืบสาน และอนุรักษ์ความหลากหลายของภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นเมือง เพื่อนำไปปรับปรุงและพัฒนากระบวนการอนุรักษ์และสืบสานอาหารพื้นเมือง หรือวัฒนธรรมด้านอื่นๆ ของชุมชนต่อไป

ผลการวิจัย

ความหลากหลายของอาหารพื้นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี

ชุมชนชาวอิมปีหมู่บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ เป็นชนเผ่าเชื้อสายโลโล ซึ่งอยู่ในตระกูลจีน-ทิเบต ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2189 ได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทย ทำมาหากินเลี้ยงชีพ หักร้างทางตั้งบ้านเรือนและทำเป็นพื้นที่เพาะปลูก ชาวบ้านใกล้เคียงจึงเรียกว่าบ้านดงตามสภาพพื้นที่ ปัจจุบันภาษาอิมปีของประชาชนบ้านดงยังไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ซึ่งประชาชนชาวอิมปีจะใช้ภาษาอิมปีในการสื่อสารระหว่างกลุ่มชนเดียวกัน และใช้ภาษาคำเมืองเป็นภาษาในการติดต่อสื่อสารกับกลุ่มคนอื่นๆ ที่ไม่ใช่กลุ่มชนอิมปี (Kheunsi, T., 2008)

วิถีของวัฒนธรรมด้านอาหารของชาวอิมปี หากเปรียบเทียบกับในอดีตถือว่าอยู่ในขั้นวิกฤตินั้นคือด้านสภาพแวดล้อมของการตั้งถิ่นฐานที่อยู่ใกล้ชุมชนเมืองและเกิดการรุกรัดหรือการผสมผสานและการกลืนทางวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน ทำให้ความหลากหลายทางด้านอาหารของประชาชนชาวอิมปีเกิดภาวะใกล้สูญหาย อาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวอิมปีที่ยังคงหลงเหลืออยู่ส่วนใหญ่เป็นอาหารที่หาส่วนประกอบได้จากธรรมชาติทั้งภายในและภายนอกบริเวณรั้วบ้าน ซึ่งประชาชนชาวอิมปีจะมีการปลูกพืชผักสวนครัวภายในบริเวณบ้านของตนเองและจากบ้านเรือนใกล้เคียง เพื่อเก็บนำมาประกอบอาหาร ในส่วนของกระบวนการในการประกอบอาหารของประชาชนชาวอิมปี จะเน้นวิธีการที่เรียบง่าย และใช้วัตถุดิบที่ใกล้เคียงกันในอาหารแต่ละประเภท เช่น ในการตำน้ำพริกเครื่องแกงต่างๆ มักจะใช้เพียงกระเทียม พริก หอมแดง และปลาร้าเป็นหลัก

อย่างไรก็ตามจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้วัฒนธรรมด้านอาหารของชาวอิมปีประสบกับปัญหาและอุปสรรคสำคัญ คือ การที่เด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่ในชุมชนไม่รู้จัก ไม่สามารถปรุง และส่งผลให้ไม่มีการสืบทอดความหลากหลายทางวัฒนธรรมทางด้านอาหารพื้นเมืองของชุมชน ซึ่งในปัจจุบันรายการอาหารที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนอิมปีบ้านดงที่ยังคงรับประทานกันอยู่ในวงจำกัด เฉพาะประชาชนวัยกลางคนก่อนไปทางผู้สูงอายุ มีจำนวน 4 รายการ ดังภาพที่ 1-4 โดยแต่ละชนิดมีวัตถุดิบที่หาได้ง่ายตามฤดูกาล และกระบวนการที่ไม่ซับซ้อน ดังตารางที่ 1

ภาพที่ 1 ก่าปู่แปะ

ภาพที่ 2 กะแห่นกะลา

ภาพที่ 3 กลิ่งล่าหื้อซื่อโค

ภาพที่ 4 พะสะ

ตารางที่ 1 รายการอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวอิมปี่บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

ชื่อทั่วไป	ชื่อเฉพาะถิ่น	เครื่องปรุง	วิธีการปรุง
ปิ้งชะอมยัดไส้	กำปูแปะ	<ol style="list-style-type: none"> 1. พริกหนุ่ม หรือพริกหยวก 2. ผักชะอม 3. ไข่ไก่ 4. ใบตอง 5. เกลือ 	<ol style="list-style-type: none"> 1) เด็ดผักชะอม แล้วสับพอยาบายๆ จากนั้นนำมาตำในครกให้ละเอียด เติมเกลือลงไปเล็กน้อยเพื่อปรุงรส 2) นำชะอมที่ปรุงรสเรียบร้อยแล้ว ไปคลุกกับไข่ไก่ คนให้เข้ากัน 3) ผ่าพริกครึ่งลูก เอาเมล็ดพริกออก และนำชะอมกับไข่ไก่ใส่ในตัวพริก 4) นำไปห่อด้วยใบตอง แล้วนำไปปิ้งประมาณ 10-15 นาที (ใช้ไฟปานกลาง)
ยำหน่อไม้	กะแห่นกะลา	<ol style="list-style-type: none"> 1. หน่อไม้ 2. ผักสาบ (อินูน) แห้ง และผักที่หาได้ เช่น มะเขือพวง ผักชะอม เห็ด มะแขว่น เป็นต้น 	<ol style="list-style-type: none"> 1) นำหน่อไม้ไปต้มให้สุก ปลอดภัยแล้วนำมาสับพอละเอียด 2) นำผักที่เก็บมาไปนึ่งให้สุก 3) โขลกพริกกับกระเทียม ให้ดลม 4) เติมน้ำปลาร้าให้สุก 5) นำทั้งหมดมาโขลกรวมกันแล้วใส่เครื่องปรุงตามใจชอบ
น้ำพริกผักนึ่ง ใส่ข้าวเปลือก	กลิ้งลำห้อยชื่อโค	<ol style="list-style-type: none"> 1. น้ำพริกแบบต่างๆ 2. กะหล่ำปลี 3. ฟักทอง 4. ถั่วฝักยาว 5. เห็ดหรือผักตามใจชอบ 6. ข้าวเปลือก หรือข้าวหม่า 	นำผักต่างๆ ที่เตรียมไว้ ใส่เกลือ และใส่ข้าวเปลือก จากนั้นนำผักไปนึ่ง
เห็ดนึ่ง	พะสะ	<ol style="list-style-type: none"> 1. ข้าวหม่า 2. พริกแห้ง 3. กระเทียม 4. ไข่ไก่ 5. ชะอม 6. เห็ดนางฟ้า 	<ol style="list-style-type: none"> 1) นำเห็ดนางฟ้า และผักชะอมมาหั่น 2) ตำพริกแห้ง กระเทียมให้เข้ากันให้ละเอียด 3) นำวัตถุดิบที่เตรียมไว้มาคลุกให้เข้ากัน 4) นำไปห่อด้วยใบตองแล้วทำการนึ่ง

แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ความหลากหลายด้านอาหารพื้นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี

จากสถานการณ์ปัญหาเกี่ยวกับอาหารพื้นเมืองที่เป็นเอกลักษณ์ของของชาวอิมปี ทำให้ประชาชนในชุมชนได้ร่วมกันเสนอแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมด้านอาหาร ได้แก่

- 1) จัดกิจกรรมที่ให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์อาหารพื้นเมือง
- 2) จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับอาหารพื้นเมืองแบบดั้งเดิมให้คนรุ่นใหม่
- 3) จัดกิจกรรมในการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับอาหารพื้นเมืองของชาวอิมปีให้คนภายนอกชุมชนและชุมชนอื่นๆ

- 4) จัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนขั้นตอนและวิธีการปรุงอาหารที่เป็นชนิดเดียวกัน

ซึ่งแนวทางที่ชุมชนเลือก คือ การเผยแพร่อาหารพื้นเมืองของชุมชนให้ประชาชนทั่วไปรับรู้ รวมถึงการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการที่เป็นการอนุรักษ์และสืบสานความหลากหลายด้านอาหารพื้นเมืองของชุมชน โดยเฉพาะอาหารที่ถือว่าเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนที่มีมาแต่ดั้งเดิมให้แก่เด็กและเยาวชนของชุมชน เพื่อให้อาหารเหล่านั้นยังคงอยู่ต่อไป

ภาพที่ 5 บรรยากาศการอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับอาหารพื้นเมืองแบบดั้งเดิมให้คนรุ่นใหม่

ภายหลังการจัดกิจกรรมกลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.29 ($\bar{x} = 4.29$) หากพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อประเด็นเรื่องกิจกรรมนี้สามารถช่วยสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนรับประทานอาหารพื้นเมืองมากที่สุด โดยมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.43 ($\bar{x} = 4.43$) รองลงมาคือ มีความพึงพอใจต่อกิจกรรมนี้ช่วยให้อาหารพื้นเมืองของชาวอิมปีเกิดการสืบสานและอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไปโดยมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.41 ($\bar{x} = 4.41$) และมีความพึงพอใจต่อกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการ โดยมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.35 ($\bar{x} = 4.35$) ตามลำดับ

การอภิปรายผล

จากการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถอดบทเรียนเกี่ยวกับสภาพปัญหาด้านอาหารพื้นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี บ้านดง จังหวัดแพร่ มีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาในการสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในงานวิจัยของ Hussadin A. (2016) โดยพบว่าส่วนใหญ่เป็นปัญหาเกี่ยวกับกลุ่มผู้สืบทอดที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ในขณะที่กลุ่มเด็กและเยาวชนไม่ค่อยให้ความสนใจ ดังนั้นประชาชนในชุมชนจึงได้ร่วมกันเสนอแนวทางในการจัดกิจกรรมหรือโครงการที่มุ่งส่งเสริมการอนุรักษ์และสืบสานอาหารพื้นเมืองของชุมชนโดยผ่านกระบวนการวิจัย และกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน โดยเฉพาะอาหาร

ที่ถือว่าเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนที่มีมาแต่ดั้งเดิมให้แก่เด็กและเยาวชนของชุมชนเพื่อให้อาหารเหล่านั้นยังคงอยู่ต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ Khewphun, C. (2012) ที่ได้ดำเนินโครงการกระบวนการฟื้นฟูอาหารพื้นบ้านมอญสู่การเชื่อมโยงวัฒนธรรมชุมชน องค์ความรู้ท้องถิ่นและความมั่นคงด้านอาหารของชุมชนบ้านหนองคู-บ่อควา ต.บ้านเรื่อน อ.ป่าซาง จ.ลำพูน ภายใต้การจัดกิจกรรมถ่ายทอดและสาธิตการทำอาหารมอญให้แก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่ และแนวคิดวิธีสืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านผ่านการสนับสนุนจากองค์กรทางสังคม ในที่นี้คือองค์กรชุมชนหรือกลุ่มแม่บ้านมีส่วนในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยมีการเชิญวิทยากรท้องถิ่นที่มีองค์ความรู้และประสบการณ์ในการปรุงอาหารพื้นเมืองเป็นอย่างดีมาให้ความรู้ คำแนะนำ การปรุงอาหารที่ถือว่าเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ได้แก่ ก๋ำปู่แปะ (แป้งชะอมยัดไส้) กะแหน่งกะลา (ยำหน่อไม้) และกลิ้งล่าห่อซื่อโค (น้ำพริกผัดนึ่งใส่ข้าวเวป) ถือว่าเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมแบบผสมตามแนวคิดของ Jirachai, P., 2001 ทั้งการถ่ายทอดด้วยวาจาและกิริยาท่าทาง อีกทั้งมีการจัดทำฐานข้อมูลด้านอาหารพื้นเมืองของชาวอิมปีเพื่อเผยแพร่สู่สาธารณชนคนทั่วไปได้รู้จัก ภายใต้การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจและเรียนรู้ความหลากหลายของอาหารที่มีความแตกต่างจากวัฒนธรรมของตนเอง ผ่านตัวหนังสือที่จัดพิมพ์เป็นหนังสือเล่มเล็ก สอดคล้องกับงานวิจัยของ Trinumit, C. (2010) ที่ศึกษาเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นทางวัฒนธรรมด้านอาหารพื้นบ้านของชุมชนบางกระดี่ ภายใต้รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารพื้นบ้านสู่เยาวชนในพื้นที่ โดยการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อถ่ายทอดสู่เยาวชนในพื้นที่ผ่านกระบวนการอบรมเชิงปฏิบัติการ

ข้อเสนอแนะ

ประชาชนในชุมชนได้รับรู้ความหลากหลายทางชีวภาพด้านอาหารพื้นเมืองที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน รวมทั้งมีแนวทางในการอนุรักษ์และสืบสานความหลากหลายทางด้านอาหารพื้นเมือง ภายใต้ศักยภาพและกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลัก โดยเฉพาะเยาวชนคนรุ่นใหม่ในพื้นที่เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงประวัติศาสตร์ของชุมชนอิมปี ซึ่งถือเป็นพื้นฐานในการสืบทอดวัฒนธรรมอาหารพื้นเมืองของชาวอิมปี พร้อมทั้งได้รับการส่งเสริมการดำเนินงานผ่านหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องและมีความใกล้ชิดกับชุมชน ซึ่งการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวสามารถเป็นต้นแบบให้กับชุมชนหรือหน่วยงานอื่นๆ ที่ต้องการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของท้องถิ่น ได้นำไปประยุกต์ใช้อย่างสอดคล้องกับบริบทของชุมชนตน

อย่างไรก็ตามแม้ชุมชนจะมีการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานความหลากหลายด้านอาหารพื้นเมืองของชุมชน แต่ในควรต้องจัดกิจกรรมให้มีความต่อเนื่อง โดยกลุ่มแกนนำของชุมชนควรเข้ามา มีบทบาทหลักในการจัดกิจกรรมในครั้งต่อไป เพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง ยั่งยืน และสามารถป้องกันการสูญสลายของอัตลักษณ์ด้านอาหารพื้นเมืองของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพส่วนการวิจัยในครั้งต่อไปเมื่อชุมชนได้รับการสืบสานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารพื้นเมืองแล้ว ก็สามารถประยุกต์ใช้แนวทางหรือศักยภาพนี้ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมด้านอื่นๆ ของชุมชน และสามารถดำเนินการวิจัยในเรื่องของการเสริมสร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์และสืบสานความหลากหลายทางชีวภาพด้านอาหารพื้นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีในระดับจังหวัดหรือในระดับประเทศต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ ภายใต้สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา รวมถึงกลุ่มผู้นำ กลุ่มแม่บ้าน เด็กเยาวชน ประชาชนอิมปี ชุมชนบ้านดง และเจ้าหน้าที่จากเทศบาลตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยในทุกกระบวนการ

References

- Duanghom, Watcharee. (2016, 13 March). **Interview.** Employees Suankhuan District.
- Hussadin, Areewan. (2016). The Wisdom and Inheritance of Thai Phuan Hand-Woven, Ban Mai, Nakorn Nayok. *Journal of Cultural Approach*, 17(32), 73–88.
- Jirachai, Phunwadee. (2001). **Role in Preserving the Culture of Teachers in Secondary Schools belong to Department of General Education, Chiang Mai.** Chiang Mai: Chiang Mai University.
- Kheunneung, Boonchewy. (2016, 27 February). **Interview.** People in Ban Dong.
- Kheunsam, Boonton. (2016, 19 March). **Interview.** People in Ban Dong.
- Kheunsi, Thiraphop. (2008). **System Writer: Life Prolonging Language of Mpi Ethnic Group in Suankeun Sub-district, Muang District, Phrae.** The Thailand Research Fund (TRF).
- Kheunsi, Thiraphop. (2016, 12 March). **Interview.** Suankhuan Members Municipal.
- Kingkaew, Phat. (2016, 20 March). **Interview.** People in Ban Dong.
- Khewphun, Chan. (2012). **The Process of Restoring Traditional Culture linked to the Mon Community: Local Knowledge and Food Security of Communities Nongdoo-bokaw, Banreun, Pasang, Lamphun.** The Thailand Research Fund (TRF).
- Kompheelanon, Thanawat. (2007). **Participation of the Community of Committee in the Development of Municipalities in Khukhot, Pathum Thani.** Thesis Master of Public Administration, Phra Nakhon Rajabhat University.
- Srisapun, Porntip. (2014). **Participation of the Community in the Development Plan of Tungthong Sub-district Administration Organization, Kaset Wisai District, Roi Ed.** Master of Public Administration Thesis, Maha Sarakham Rajabhat University.
- Sritue, Atcharaya. (2016, 27 February). **Interview.** People in Ban Dong.
- Sritue, Thongdee. (2016, 19 March). **Interview.** People in Ban Dong.
- Trinumit, Chamnong. (2010). **Subdistrict Health Staff Knowledge and Participation in Solving the Water Pollution in Nakorn Pathom.** Master of Environmental Education Thesis, College Mahidol University.
- Wongkatonyu, Srisawan. (2015). Strategy for Poverty Problem Solution by Self-reliance among People Practicing Shifting Agriculture: A Case Study in Non-Somboon Village, Vilaburi District, Savannakhet Province, Lao People Democratic Republic. *Journal of Education Sakon Nakhon Rajabhat University*, 12(57), 91–100.